

POLOŽAJ I PRAVA SRBA U RUMUNIJI – ZAKONSKA REŠENJA I NJIHOVA PRIMENA

Sažetak

Pitanje manjinskih prava Srba u Rumuniji od značaja je za očuvanje njihovog nacionalnog identiteta, predstavljajući istovremeno jednu od bitnih dimenzija bilateralnih odnosa. U radu se analizira odnos Rumunije prema nacionalnim manjinama u sferi zakonodavstva i daje osvrt na profil i delokrug rada osnovnih državnih institucija nadležnih za pitanja položaja i prava nacionalnih manjina. Autor ukazuje na to da relativno zadovoljavajući status srpske zajednice, bolji nego u drugim zemljama regiona, ima svoje ishodište u dobrom zakonskom osnovu i činjenici da se Rumunija u znatnoj meri pridržava ključnih međunarodnih dokumenata u ovoj oblasti. U radu se sagledava stepen praktične primene zakonodavnih rešenja kojima se uređuju manjinska prava srpske zajednice i zaključuje da ona u pojedinim oblastima realnog života nisu u potpunosti poštovana. To ukazuje na potrebu daljeg unapređenja položaja srpske nacionalne manjine, što zahteva aktivnu ulogu Saveza Srba u Rumuniji, kao njene krovne organizacije, ali i nadležnih organa i institucija Republike Srbije u okviru postojećih bilateralnih mehanizama.

***Ključne reči:** srpska manjina, Rumunija, manjinsko zakonodavstvo, manjinska prava, nacionalni identitet.*

1. Uvod

Pitanja prava i položaja Srba u regionu¹ od vitalne su važnosti za očuvanje njihovog nacionalnog, kulturnog, jezičkog i verskog identiteta. Samim tim ona treba da predstavljaju važnu dimenziju spoljne politike Srbije i značajan segment bilateralnih odnosa sa zemljama okruženja.

Položaj Srba u Rumuniji relativno je zadovoljavajući, znatno povoljniji nego što je to u većini drugih zemalja u regionu u kojima se Srbi suočavaju s problemima statusne i institucionalne prirode, s teškoćama u obrazovanju i informisanju na

* Doktor pravnih nauka, bivši diplomata, Srpski spoljnopolitički krug, Beograd,
e-mail: dragomir.radenkovic@yahoo.com

¹ Prema Zakonu o dijaspori i Srbima u regionu iz 2009. godine (čl. 2, st. 1) izraz „Srbi u regionu” označava pripadnike srpskog naroda koji žive u Republici Sloveniji, Republici Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Republici Severnoj Makedoniji, Rumuniji, Republici Albaniji i Republici Mađarskoj.

maternjem jeziku itd.² S Rumunijom Srbija ima potpisan bilateralni sporazum o zaštiti nacionalnih manjina i na toj osnovi formiranu Međuvladinu mešovitu komisiju za manjine. Srbi u Rumuniji su zastupljeni u Parlamentu, Vlada redovno finansira Savez Srba u Rumuniji, krovnu organizaciju srpske manjine, postoje obrazovanje i informisanje na srpskom jeziku, podržavaju se kulturne aktivnosti srpske zajednice, srpska manjina nije diskriminisana na nacionalnoj, verskoj ili drugoj osnovi itd.

Povoljan položaj srpske zajednice u Rumuniji prevashodno je opredeljen zakonskim rešenjima kojima se definišu i regulišu njihova manjinska prava. Pored toga, on je, jednim delom, rezultat sadržajne i dinamične aktivnosti legitimnih predstavnika srpske manjine, odnosno Saveza Srba u Rumuniji, a pogoduje mu i duga tradicija dobrih bilateralnih odnosa između Republike Srbije (i ranijih – Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije i Savezne Republike Jugoslavije) i Rumunije.

Ipak, postoji određeni raskorak između dobrih zakonskih rešenja i njihove nepotpune primene u svakodnevnom, realnom životu koju bi, u pojedinim segmentima, trebalo poboljšati i time položaj Srba u Rumuniji dalje unaprediti.

2. Osnovni međunarodni dokumenti o poštovanju prava nacionalnih manjina

Zemlje okruženja u kojima Srbi čine jednu od nacionalnih manjina, među kojima je i Rumunija, dužne su da se prema njima ophode uz pridržavanje osnovnih međunarodnih dokumenata o poštovanju prava manjina – Okvirne konvencije Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina i Evropske povelje o regionalnim ili manjinskim jezicima, kao i drugih dokumenata koji se odnose na pravni položaj nacionalnih manjina i opšteprihvaćenih međunarodnih standarda u toj oblasti³.

Okvirna konvencija Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina iz 1995. godine je prvi pravno obavezujući multilateralni instrument posvećen zaštiti nacionalnih manjina u kojem se specifikuju pravni principi koje su države obavezne da poštuju (CoE Framework Convention for the Protection of National Minorities, ETS No. 157, 1995, p. 12). Primenu Okvirne konvencije prati Komitet ministara Saveta Evrope, uz pomoć Savetodavnog

² U Sloveniji Srbi nisu priznati kao nacionalna manjina, a potrebno je i zadovoljavajuće rešenje problema „izbrisanih građana“; u Albaniji su Srbi dobili status nacionalne manjine tek u aprilu 2017. godine, ali još uvek nije zaključen bilateralni sporazum o zaštiti nacionalnih manjina na osnovu kojeg bi se formirala međuvladina mešovita komisija za manjine; u Crnoj Gori Srbi nemaju definisan status budući da po svojoj brojnosti (28,73%) prevazilaze okvir nacionalne manjine (do 15% stanovništva), a nisu priznati kao autohton ili konstitutivan narod; u Hrvatskoj nije rešeno pitanje povratka izbeglih lica srpske nacionalnosti, izbeglim Srbima je oduzeto više od 40.000 stanova na kojima je postojalo stanarsko pravo, broj izbrisanih prebivališta građana Hrvatske srpske nacionalnosti u periodu 2011–2017 je preko 67.000 itd. U Sloveniji i Albaniji nema javne nastave na srpskom jeziku, u Hrvatskoj i Severnoj Makedoniji postoje problemi u njenom odvijanju (zbog gašenja škola, nedostatka udžbenika, neadekvatnog nastavnog kadra i sl.), u Sloveniji, Albaniji i Severnoj Makedoniji nema medija na srpskom jeziku koji bi bili finansirani od strane države itd.

³ Kada je reč o drugim dokumentima u kojima se govori o položaju nacionalnih manjina, misli se na Završni akt Konferencije o bezbednosti i saradnji u Evropi iz Helsinkija 1975, Kopenhaški dokument sa sastanka o ljudskoj dimenziji KEBS 29. juna 1990, Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, Deklaraciju UN o pravima pripadnika nacionalnih, etničkih, verskih i jezičkih manjina, Deklaraciju šefova država i vlada članica Saveta Evrope usvojenu u Beču 9. oktobra 1993. itd.

komiteta čiji su članovi priznati eksperti na polju zaštite nacionalnih manjina.

U Okvirnoj konvenciji se, između ostalog, naglašava da je „zaštita nacionalnih manjina od ključnog značaja za stabilnost, demokratsku bezbednost i mir“, da „pluralističko i istinsko demokratsko društvo treba ne samo da poštuje etnički, kulturni, jezički i verski identitet svakog pripadnika nacionalne manjine, već i da stvara odgovarajuće uslove koji mu omogućuju da izrazi, očuva i razvije taj identitet“ (CoE, ETS No. 157, p. 1). Na istoj strani ukazuje se na to da treba definisati principe koji „obezbeđuju efikasnu zaštitu nacionalnih manjina i prava i sloboda pripadnika tih manjina“, kao i ravnopravnost pred zakonom te se u tom smislu zabranjuje svaka diskriminacija zasnovana na pripadnosti nacionalnoj manjini (CoE, ETS No. 157, čl. 4, st. 1). Zemlje potpisnice obavezuju se da donesu „odgovarajuće mere za unapređenje u svim oblastima ekonomskog, socijalnog, političkog i kulturnog života pune i efektivne ravnopravnosti između pripadnika nacionalne manjine i onih koji pripadaju većini“ (CoE, ETS No. 157, čl. 4, st. 2), da „unapređuju uslove potrebne za održavanje i razvijanje kulture pripadnika nacionalnih manjina i očuvanje neophodnih elemenata njihovog identiteta: jezika, vere, tradicije i kulturnog nasleđa“ (CoE, ETS No. 157, čl. 5, st. 1), kao i da se uzdrže od politike i prakse koje bi imale za cilj asimilaciju pripadnika nacionalnih manjina.

Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima (CoE The European Charter for Regional or Minority Languages, 1992, ETS No. 148) je međunarodna konvencija koja ima za cilj zaštitu istorijskih regionalnih i manjinskih jezika u Evropi⁴. Prema Povelji, priznanje regionalnih ili manjinskih jezika je izraz kulturnog bogatstva, a njihovo korišćenje je neotuđivo manjinsko pravo, koje treba olakšati i ohrabriti u govornoj ili pisanoj formi u javnom ili privatnim životu i doneti odredbe o odgovarajućim načinima i sredstvima putem kojih bi se obezbedilo njihovo proučavanje na svim odgovarajućim stupnjevima (CoE, ETS 148, čl. 7, st. 1).

Države potpisnice preuzimaju obavezu da na teritoriji na kojoj su ovi jezici u upotrebi omoguće predškolsko, osnovno, srednje i univerzitetsko obrazovanje na odgovarajućem regionalnom ili manjinskom jeziku (CoE, ETS 148, čl. 1). Obavezuju se, takođe, da će u oblasti sudstva, kada broj stanovnika koji upotrebljavaju regionalne ili manjinske jezike to opravdava, obezbediti da sudovi sprovedu postupak i izdaju dokumente na tim jezicima i da stranka može da ih koristi kad god se lično pojavi pred sudom. Pored toga, na regionalnim ili manjinskim jezicima treba da budu dostupni i najznačajniji nacionalni zakonodavni tekstovi (CoE, ETS 148, čl. 9, st. 1 i 3).

Ovaj pristup se odnosi i na poslove javne uprave i sferu javnog informisanja. U administrativnim oblastima, u kojima broj stanovnika koji koristi regionalne ili manjinske jezike to opravdava, upravne vlasti su u obavezi da ih koriste, a službenici upotrebljavaju. Navedenom poveljom je predviđeno u čl. 10, st.1 i 2 da treba omogućiti da se regionalni ili manjinski jezici koriste u javnim službama, da se predstavke podnose i odgovori dobiju na ovim jezicima te da na njima regionalne i lokalne vlasti objavljuju svoja zvanična dokumenta.

⁴ Evropsku povelju o regionalnim ili manjinskim jezicima je doneo Savet Evrope 25. juna 1992. godine a stupila je na snagu 1. marta 1998. Rumunija je Povelju potpisala 17. jula 1995, ratifikovala 6. novembra 2007, a za Rumuniju je stupila na snagu 1. maja 2008. godine.

Kada je reč o medijima, države potpisnice Povelje se obavezuju, shodno njenom čl. 11, st. 1, da, na teritoriji na kojoj se govore regionalni ili manjinski jezici, obezbede makar jednu radio-stanicu i jedan televizijski kanal ili redovno emitovanje radio, odnosno televizijskog programa na regionalnim ili manjinskim jezicima, da ohrabre ili olakšaju stvaranje i očuvanje bar jednog štampanog medija ili obezbede redovno objavljivanje novinskih članaka na regionalnim ili manjinskim jezicima.

3. Prava nacionalnih manjina u rumunskom zakonodavstvu

Rumunija nema koherentan pravni okvir u vezi sa zaštitom manjinskih prava, a Nacrt zakona o statusu nacionalnih manjina, koji je predložen u Parlamentu 2006. godine, još uvek nije usvojen, pre svega zbog maksimalističkih zahteva mađarske manjine.⁵ Iako je zbog toga rumunsko zakonodavstvo o zaštiti nacionalnih manjina u znatnoj meri nepovezano, Rumunija u značajnom stepenu poštuje prava pripadnika manjinskih zajednica.

Ključne odredbe o pravima nacionalnih manjina sadržane su u Ustavu Rumunije (Constituției României – dalje: CR) iz 1991. sa izmenama iz 2003. godine i u Zakonu o obrazovanju, kada je reč o pitanjima manjinskog obrazovanja. Prema čl. 4, st. 2 CR, „Rumunija je zajednička i nedeljiva domovina svih njenih građana bez obzira na rasu, nacionalnost, etničko poreklo, jezik, veru...“. U čl. 6 CR navodi se da „država priznaje i garantuje osobama koje pripadaju nacionalnim manjinama pravo na očuvanje, razvijanje i izražavanje njihovog etničkog, kulturnog, jezičkog i verskog identiteta. Mere zaštite donete od strane države za očuvanje, razvoj i izražavanje identiteta pripadnika nacionalnih manjina moraju biti u skladu s principima jednakosti i nediskriminacije u odnosu na ostale rumunske državljane.“

Rumunsko zakonodavstvo predviđa značajne garancije za učešće nacionalnih manjina u političkom životu. Prema čl. 62, st. 2 CR, organizacije nacionalnih manjina koje ne uspeju da na izborima dobiju dovoljan broj glasova da bi bile predstavljene u Parlamentu, imaju pravo na po jedno poslaničko mesto, pod uslovima predviđenim izbornim zakonom, pri čemu pripadnici jedne nacionalne manjine mogu da budu predstavljeni samo jednom organizacijom. Reč je o 18 manjinskih organizacija, uključujući i srpsku, zastupljenih u Savetu za nacionalne manjine, kojima Izborni zakon (2015) omogućava izbor jednog poslanika na preferencijalnoj osnovi, a jedino je Demokratski savez Mađara iz Rumunije predstavljen u Parlamentu na osnovu glasova dobijenih na opštim parlamentarnim izborima.

Kada je reč o službenoj upotrebi jezika, manjinski jezik je u upotrebi u administrativno-teritorijalnim jedinicama u kojima data manjina predstavlja najmanje

⁵ U Četvrtom izveštaju o Rumuniji Savetodavnog komiteta Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina kao najvažnija preporuka za neposrednu akciju navodi se potreba da se bez odlaganja usvoji „konsolidovan i koherentan pravni okvir koji se odnosi na zaštitu manjinskih prava“. Videti: (CoE ACFC Opinion IV, 2017, p. 2).

20% stanovništva. U tom slučaju, obezbeđeno je zakonsko pravo pripadnicima nacionalnih manjina da se obrate organima lokalne vlasti na maternjem jeziku, pismeno ili usmeno, i da, pored rumunskog, dobiju odgovor i na svom manjinskom jeziku. Rumunski Zakon o javnoj administraciji (Legea administrației publice locale nr. 215/2001), sa izmenama iz 2018. godine, sadrži odredbu da se na radnim mestima na kojima postoji kontakt s javnošću, u sredinama nastanjenim nacionalnim manjinama, zapošljavaju osobe koje govore manjinske jezike (čl. 76, st. 2 i 3).

U oblasti pravosuđa pripadnici nacionalnih manjina imaju ustavno pravo da na sudu koriste maternji jezik (CR, čl. 128, st. 2), a u oblasti obrazovanja Ustav im garantuje pravo da uče svoj maternji jezik i da se na njemu školuju (CR, čl. 32, st. 3).

Manjinska prava u sferi obrazovanja detaljno su definisana i razrađena u Zakonu o obrazovanju (Legea educației naționale, 2011 – dalje: LE) u kojem je celo jedno poglavlje posvećeno obrazovanju za pripadnike nacionalnih manjina koji imaju pravo da se obrazuju na svom maternjem jeziku na svim nivoima i u svim tipovima i oblicima preduniverzitetskog obrazovanja (čl. 45, st. 1). Među principima koji regulišu obrazovanje u Rumuniji navodi se i „princip priznavanja i garantovanja prava pripadnika nacionalnih manjina na očuvanje, razvijanje i izražavanje njihovog etničkog, kulturnog, jezičkog i verskog identiteta“ (LE, čl. 3, st. i).

Istim zakonom je predviđeno u čl. 63, st. 1 i 2, da se razredi mogu osnovati s najmanje 12 učenika na nivou osnovnog, odnosno 15 na nivou srednjeg obrazovanja, a da ovaj broj može biti manji u školama s nastavom na maternjem jeziku date nacionalne manjine.

U administrativno-teritorijalnoj jedinici s većim brojem škola s nastavom na jezicima nacionalnih manjina postoji najmanje jedna s pravnim subjektivitetom za svaki maternji jezik bez obzira na broj učenika (LE, čl. 45, st. 5). Zakon definiše da se obrazovanje odvija na rumunskom jeziku, jezicima međunarodne cirkulacije i jezicima nacionalnih manjina, a ako u mestima njihovog prebivališta takva mogućnost ne postoji, učenicima se obezbeđuje školovanje na maternjem jeziku u najbližem mestu u kojem je to moguće (LE, čl. 10, st. 1 i 2). U tom slučaju oni su podržani kroz popust u prevozu ili dobijaju besplatan smeštaj i ishranu u internatu obrazovne jedinice s nastavom na maternjem jeziku (LE, čl. 12, st. 8, čl. 45, st. 7).

Za učenike koji pripadaju nacionalnim manjinama Ministarstvo obrazovanja, istraživanja, omladine i sporta obezbeđuje školske udžbenike, koji mogu da budu napisani na jezicima nacionalnih manjina, prevedeni s rumunskog jezika na jezik nacionalne manjine ili udžbenike iz uvoza iz matične države koji zbog malog tiraža nisu štampani u Rumuniji, a odobreni su od strane navedenog ministarstva. Ovome treba dodati da je u okviru Instituta za nauku o obrazovanju predviđeno i odeljenje za istraživanje i inovacije za obrazovanje na jezicima nacionalnih manjina (LE, čl. 45, st. 13 i 16).

U programima obrazovanja prvog i drugog stepena koji se izvode na jezicima nacionalnih manjina zastupljeni su, između ostalih, predmeti: maternji jezik i književnost, istorija i tradicije nacionalnih manjina, kao i odgovarajuće muzičko obrazovanje. Svi predmeti se izučavaju na maternjem jeziku, osim predmeta rumunski jezik i književnost koji se predaje po školskim programima i udžbenicima specijalno koncipiranim za odnosnu manjinu (LE, čl. 46, st. 6 u vezi st. 1 i 2). Učenicima pripadnicima nacionalnih

manjina koji pohađaju školu s nastavom na rumunskom jeziku obezbeđuje se, na njihov zahtev, nastava iz predmeta maternji jezik i književnost i istorija i tradicije nacionalne manjine (LE, čl. 46, st. 7).

U osnovnom i srednjem obrazovanju s nastavom na jezicima nacionalnih manjina, predmeti istorija Rumunije i geografija Rumunije predaju se na tim jezicima po školskim programima i udžbenicima koji se koriste u nastavi na rumunskom jeziku uz obaveznu transkripciju toponima i rumunskih imena na rumunskom jeziku (LE, čl. 46, st. 8). Učenici i nastavnici u državnom i obaveznom privatnom akreditovanom/odobrenom obrazovanju koriste besplatne udžbenike za nastavu, kako na rumunskom tako i na jezicima nacionalnih manjina (LE, čl. 69, st. 4). Jednu od osam ključnih oblasti koje prema Nacionalnom planu i programu za osnovno i srednje obrazovanje određuju obrazovni profil učenika, čini sposobnost za komunikaciju na rumunskom, a u slučaju nacionalnih manjina na maternjem jeziku (LE, čl. 68, st. 1). Na kraju šestog razreda, na osnovu metodologije koju je izradilo Ministarstvo obrazovanja, istraživanja, omladine i sporta, učenici se ocenjuju kroz dva transdisciplinarna ispitivanja: iz jezika i komunikacije i matematike i nauke. Ispitivanje jezika i komunikacije obuhvata rumunski jezik, a za učenike u razredima s nastavom na jezicima nacionalnih manjina i maternji jezik. Na kraju osmog razreda sprovodi se obavezno ocenjivanje svih maturanata, koje za učenike koji su pohađali nastavu na jezicima nacionalnih manjina obuhvata i pismeni ispit iz maternjeg jezika (LE, čl. 74, st. 4 i 5). Za ovu kategoriju učenika matura ispit sadrži, između ostalog, pismeni ispit iz maternjeg jezika i književnosti i ispit kojim se ocenjuju jezičke sposobnosti usmene komunikacije na maternjem jeziku (LE, čl. 77, st. 4).

Kada je reč o rukovodstvu školskih ustanova, nacionalne manjine imaju pravo da budu zastupljene u upravnim organima škola, školskim inspektoratima ili sličnim institucijama, srazmerno broju razreda s nastavom na manjinskim jezicima. U školama u kojima se nastava, pored rumunskog, odvija i na jezicima nacionalnih manjina, jedan od direktora je iz nastavnog kadra koji pripada odgovarajućoj manjini (LE, čl. 45, st. 8 i 9).

Direktor škole u kojoj se izvodi integralna nastava na jeziku nacionalne manjine u obavezi je da poznaje taj jezik, dok u školama s nastavom na rumunskom jeziku u kojima su zastupljena i odeljenja s nastavom na jezicima nacionalnih manjina, tu obavezu ima jedan od direktora. Imenovanje direktora se vrši u konsultaciji sa organizacijom koja predstavlja datu manjinu u Parlamentu Rumunije ili u konsultaciji s parlamentarnom grupom nacionalnih manjina ukoliko data manjina nema parlamentarnu zastupljenost (LE, čl. 97, st. 1). U strukturi školskih inspektorata u županijama u kojima se nastava odvija i na jezicima nacionalnih manjina zastupljeni su i školski inspektori za ovaj tip nastave koji su imenovani uz konsultovanje parlamentarne grupe nacionalnih manjina (LE, čl. 95, st. 4).

Visoko obrazovanje za nacionalne manjine ostvaruje se u visokoškolskim ustanovama u okviru kojih postoje fakulteti, smerovi i studijski programi s nastavom na maternjem jeziku, kao i u multikulturalnim i multilingvističkim ustanovama visokog obrazovanja u kojima se osnivaju odeljenja ili smerovi s nastavom na jezicima nacionalnih manjina (LE, čl. 135, st. 1). Za nacionalne manjine obezbeđuje se školovanje na maternjem jeziku na nivou dodiplomskih, master i doktorskih studija, kao i na nivou

postuniverzitetskog obrazovanja (LE, čl. 135, st. 4). Doktorske studije se mogu pohađati na rumunskom jeziku, jeziku nacionalnih manjina ili jeziku međunarodne cirkulacije (LE, čl. 161).

Na višejezičnim i multikulturalnim univerzitetima⁶, najmanje jedan od prorektora i prodekana se imenuje na predlog profesora koji pripadaju nacionalnim manjinama, osim u slučajevima u kojima rektor, odnosno dekan dolaze iz odeljenja ili studijskog smera s nastavom na jeziku date nacionalne manjine (LE, čl. 207, čl. 211).

4. Rumunske institucije nadležne za pitanja nacionalnih manjina

Pažnja koja se u zakonodavstvu Rumunije pridaje pitanju položaja nacionalnih manjina, koje, inače, čine 10,5% ukupnog stanovništva, prisutna je i kada je reč o državnim institucijama. Veći broj institucija nadležan je za manjinsku problematiku, a vodeću ulogu imaju Odeljenje za međuetničke odnose, osnovano 1997. godine, kao specijalizovana struktura Vlade Rumunije, koje promovise zakonska prava pripadnika nacionalnih manjina i međukulturni dijalog i doprinosi uspostavljanju efikasnog upravljanja etničkom i kulturnom raznolikošću, i Savet za nacionalne manjine, osnovan 1993. godine kao konsultativno telo Vlade Rumunije, bez pravnog subjektiviteta, koje formiraju predstavnici manjinskih zajednica zastupljenih u Parlamentu.

Osnovni zadaci Odeljenja za međuetničke odnose su da: sprovodi politiku utvrđenu programom Vlade u oblasti međuetničkih odnosa; priprema i podnosi Vladi na usvajanje strategije i politike za očuvanje, afirmisanje i razvijanje etničkog identiteta pripadnika manjina; priprema i odobrava nacрте zakona i drugih propisa koji utiču na prava i obaveze osoba koje pripadaju nacionalnim manjinama; prati sprovođenje nacionalnih i međunarodnih propisa o zaštiti nacionalnih manjina; učestvuje u pripremi izveštaja o primeni Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina Saveta Evrope; stimuliše dijalog između većine i etničkih manjina; bori se protiv diskriminacije i predrasuda kroz promovisanje kulturnih, jezičkih i konfesionalnih različitosti; promovise i organizuje programe za garantovanje, očuvanje, izražavanje, unapređenje i razvoj etničkog, kulturnog, jezičkog i verskog identiteta pripadnika nacionalnih manjina, suprotstavlja se ksenofobiji i netoleranciji, promovise manjinske jezike u različitim oblastima, posebno onim koje pokriva Evropska povelja o regionalnim ili manjinskim jezicima (podaci sa zvanične veb-prezentacije: Departamentul pentru Relatii Interetnice – DRI).

Odeljenje za međuetničke odnose koordinira rad Saveta za nacionalne manjine sa ciljem da se obezbede odnosi sa zakonski konstituisanim organizacijama nacionalnih manjina i ojačaju veze između nacionalnih manjina i njihovih organizacija. U Savetu je zastupljeno 19 manjinskih organizacija koje predstavljaju 20 nacionalnih manjina budući da su slovačka i češka manjina predstavljene jednom organizacijom (Savez Slovaka i Čeha

⁶ Državne institucije visokog obrazovanja koje imaju status multikulturalnih i višejezičnih univerziteta su: Univerzitet Babeš-Boliaj iz Kluž-Napoke, s nastavom na rumunskom, mađarskom i nemačkom jeziku, Univerzitet medicine i farmacije iz Trgu Mureša, s nastavom na rumunskom i mađarskom jeziku i Univerzitet pozorišne umetnosti iz Trgu Mureša, s nastavom na rumunskom i mađarskom jeziku (LE, čl. 363).

u Rumuniji).⁷ Samo one manjinske organizacije koje su članice Saveta imaju koristi od mera koje se donose u cilju zaštite i unapređenja prava pripadnika nacionalnih manjina. Pri tome, pravo na članstvo u Savetu nacionalnih manjina imaju manjinske organizacije koje učestvuju na izborima (CoE ACFC Opinion IV, 2017, p. 8). Zadaci Saveta su da podržava aktivnost manjinskih organizacija, predlaže poboljšanje socijalnog i kulturnog života pripadnika nacionalnih manjina, uz što verniji odraz manjinske problematike u medijima, analizira i predlaže Vladi neophodne mere za razvoj obrazovanja na jezicima nacionalnih manjina, inicira i održava saradnju sa civilnim društvom i međunarodnim organizacijama sa aktivnošću u domenu nacionalnih manjina itd.

5. Srpska zajednica u Rumuniji i primena manjinskog zakonodavstva

Broj pripadnika srpske manjine u Rumuniji prema popisu stanovništva iz 2011. godine iznosi 18.481 (peta nacionalna manjina po brojnosti koja čini 0,08% ukupnog stanovništva) i u stalnom je opadanju (prema rezultatima popisa iz 2002. godine u Rumuniji je bilo 22.568 Srba, a 1992. godine –29.080). U periodu između dva poslednja popisa broj Srba je manji za 7,4%. Opadajući trend broja pripadnika srpske manjine rezultat je, pre svega, niskog nataliteta, što je problem s kojim se srpski narod generalno susreće, procesa asimilacije, naročito kroz mešovite brakove, delimično i odlaska u druge zemlje Evropske unije.

Kada su u pitanju prava srpske zajednice, manjinsko zakonodavstvo u Rumuniji, kao i odredbe relevantnih međunarodnih dokumenata kojih se Rumunija pridržava primenjuju se u potpunosti ili u značajnoj meri u oblasti parlamentarne zastupljenosti, informisanja i univerzitetskog obrazovanja na srpskom jeziku, a samo delimično u domenu službene upotrebe jezika, zapošljavanja u lokalnoj administraciji i uživanja prava na osnovno i srednje obrazovanje.

Srpska nacionalna manjina, preko krovne organizacije Savez Srba u Rumuniji (SSR), ima od 1992. godine jedno garantovano mesto u Parlamentu. U cilju kontinuirane komunikacije između poslanika u Predstavničkom domu i srpske zajednice postoje poslaničke kancelarije u Temišvaru (županija Timiš) i Rešici, Sokolovcu i Staroj Moldavi (županija Karaš Severin). Inače, SSR redovno dobija sredstva iz državnog budžeta Rumunije namenjena finansiranju organizacije i njenih aktivnosti koja su u 2018. iznosila 4.110.586 rumunskih leja (oko 860.000 evra), što je za 4,1% više u odnosu na 2017. godinu (*Naša reč*, 2019, 1525, p. 89).

U sferi informisanja, od štampanih medija Savez Srba u Rumuniji izdaje nedeljnik *Naša reč*, *Temišvarski vesnik*, koji izlazi svakog drugog meseca, šestomesečno glasilo

⁷ U Savetu nacionalnih manjina zastupljene su sledeće manjinske organizacije: Udruženje Albanske lige u Rumuniji, Savez Jermena u Rumuniji, Udruženje Makedonaca u Rumuniji, Hrvatski savez u Rumuniji, Kulturni savez Rusina u Rumuniji, Grčki savez Rumunije, Federacija jevrejskih zajednica u Rumuniji, Demokratski forum Nemaca u Rumuniji, Demokratski savez Slovaka i Čeha u Rumuniji, Demokratski savez turskih-muslimanskih Tatara u Rumuniji, Italijansko udruženje u Rumuniji RO.AS.IT, Savez Poljaka iz Rumunije, Demokratski savez Mađara iz Rumunije, Rusko-Lipovenska zajednica u Rumuniji, Turski demokratski savez u Rumuniji, Savez Srba u Rumuniji, Savez Ukrajinaca u Rumuniji (vid. veb-prezentacija DRI).

Književni život, godišnjake *Banatski almanah* i *Ishodište*, kao i dvojezični srpsko-rumunski časopis *Ogledalo – Oglinda* koji izdaje u saradnji s Kulturno-prosvetnom zajednicom opštine Sečanj, Društvom za rumunski jezik Vojvodine i Temišvarskim udruženjem Saveza pisaca Rumunije. Na regionalnoj TV Temišvar emituje se emisija na srpskom jeziku *Srpski vidici* u trajanju od 20 minuta nedeljno, s repriznim terminom, mada srpska zajednica traži da se ovoj emisiji dodeli povoljniji vremenski termin, poveća minutaža na jedan sat programa nedeljno i da se domet TV signala, odnosno mogućnost prijema tog signala, proširi na celu teritoriju na kojoj žive pripadnici srpske zajednice. Na srpskom jeziku svakodnevno se emituje jednočasovna emisija na Radio Temišvaru i 24-časovni program na Radiju *Banat Link* u okviru nevladine organizacije Centar za srpsko-rumunski razvoj.

Na nivou univerzitetskog obrazovanja, srpski jezik i književnost izučavaju se na Katedri za slovenske jezike i književnost na Fakultetu za strane jezike i književnost Univerziteta u Bukureštu i Katedri za slovenske jezike na Filološkom, Istorijskom i Teološkom fakultetu Zapadnog univerziteta u Temišvaru.

Međutim, službena upotreba srpskog jezika, zapošljavanje pripadnika srpske zajednice u lokalnoj administraciji i osnovno i srednje obrazovanje na srpskom jeziku su domeni u kojima se manjinska prava nepotpuno primenjuju i samo se delimično ostvaruju u skladu sa zakonskim rešenjima. Srpski jezik i ćiriličko pismo su u službenoj upotrebi u 309 lokaliteta u četiri županije u zapadnom delu Rumunije (Arad, Timiš, Karaš Severin i Mehedinci) i u tri lokalna saveta, ali se, suprotno zakonskoj odredbi, ne koriste u svim lokalnim institucijama u administrativnim jedinicama u kojima su zadovoljeni zakonom propisani uslovi, ne izdaju se zvanični dokumenti niti se dobijaju odgovori na srpskom jeziku. Neophodno je da se ovaj segment manjinskih prava dalje unapredi, na šta ukazuje i preporuka Međuvladine mešovite komisije Republike Srbije i Rumunije za nacionalne manjine u kojoj se „predlaže dvema stranama da [...] obezbede [...] uslove za dosledno ostvarivanje prava na službenu upotrebu rumunskog, odnosno srpskog jezika i pisma u opštenju sa organima javne vlasti, uključujući i pravosudne organe“ (Zapisnik s Druge sednice Međuvladine mešovite komisije Republike Srbije i Rumunije za nacionalne manjine, 2011, p. 7). Takođe, nazivi naseljenih mesta u kojima 20% stanovništva pripada određenoj nacionalnoj manjini treba da budu ispisani i na jeziku te manjine. Od 3181 opštine u Rumuniji, navedeni prag je ispunjen u četiri opštine nastanjene Srbima (CoE ACFC Opinion IV, 2017, p.26), ali su u 90% slučajeva zahtevi za dvojezične natpise rešeni samo na ulazu i izlazu iz mesta, ali ne i u ispisivanju naziva ustanova kao što su opštine, škole, policija, domovi zdravlja, biblioteke i sl. Na potrebu da se u Rumuniji nazivi institucija ispisuju i na srpskom jeziku ukazuje se u Zapisniku s Druge sednice Međuvladine mešovite komisije za manjine, 2011, p. 8.

Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Rumunije, na nacionalnom nivou 113 etničkih Srba je zaposleno u administraciji (policija, prefektura, saveti županija, opštine, decentralizovane institucije itd.). Ovaj broj bi trebalo da bude veći a na to upućuje i stav Međuvladine mešovite komisije za manjine da je korisno zapošljavanje pripadnika srpske nacionalne manjine u Rumunije i rumunske u Srbiji u okviru jedinica lokalne samouprave, policije i uprave carina (Zapisnik s Druge sednice Međuvladine mešovite komisije za manjine, 2011, p. 6).

Iako je pitanjima manjinskog obrazovanja u rumunskom zakonodavstvu data značajna pažnja, to je sfera u kojoj se srpska zajednica suočava s najvećim problemima. Poslednjih godina izražena je tendencija gašenja škola s nastavom na srpskom jeziku, pre svega kao posledica procesa racionalizacije, zbog malog broja učenika. Savetodavni komitet Okvirne konvencije za zaštitu nacionalnih manjina ukazuje da je, na nivou osnovnog i srednjeg obrazovanja, nastavu na srpskom jeziku u školskoj 2013/2014. godini pratio 161 učenik u preostalim šest četvorogodišnjih i jednoj osmogodišnjoj osnovnoj školi, kao i gimnaziji *Dositaj Obradović* u Temišvaru (CoE ACFC Opinion IV, 2017, p. 34). Savez Srba u Rumuniji traži od nadležnih rumunskih vlasti da se očuvaju postojeće škole s nastavom na srpskom jeziku, a i Međuvladina mešovita komisija za nacionalne manjine ukazuje na potrebu „da se prilikom racionalizacije mreže škola dosledno štite prava lica pripadnika manjina, prvenstveno pravo na obrazovanje na maternjem jeziku“ te preporučuje srpskoj i rumunskoj strani da, u skladu s načelom pozitivne diskriminacije, „i dalje primenjuju odredbe u svojim zakonodavstvima koje obezbeđuju obrazovanje na rumunskom, odnosno srpskom jeziku, za učenike pripadnike nacionalnih manjina čak i ako je njihov broj u jednom razredu manji od broja koji je zakonom predviđen za učenike pripadnike većinskog stanovništva“ (Zapisnik s Druge sednice Međuvladine mešovite komisije Republike Srbije i Rumunije za nacionalne manjine, 2011, p. 8). Inače, zbog nepostojanosti ili ukidanja srpskih škola, Savez Srba u Rumuniji je pokrenuo projekat za organizovano učenje maternjeg jezika.

Relativno povoljan položaj srpske zajednice je, pored pozitivnog odnosa Rumunije prema pitanjima nacionalnih manjina i dobrih rešenja na zakonodavnom planu, rezultat i njene sadržajne, intenzivne, osmišljene i raznovrsne aktivnosti, koja se ostvaruje uz rukovodeću ulogu Saveza Srba u Rumuniji, a usmerena je na što bolje političko pozicioniranje predstavnika srpske manjine, na afirmisanje nacionalnog i etničkog identiteta, očuvanje obrazovanja i informisanja na srpskom jeziku, valorizovanje srpskih kulturnih vrednosti, nastojanje da se očuva bogato srpsko kulturno-istorijsko nasleđe itd.

Kada je reč o političkoj aktivnosti, Srbi su na lokalnim izborima održanim 4. juna 2016. godine osvojili odbornička mesta u 14 izbornih jedinica i, između ostalog, dobili svog odbornika u lokalnoj vlasti u Temišvaru, što ima nesumnjivi značaj budući da učestvovanje u lokalnoj vlasti daje mogućnost da se utiče na kvalitet života u srpskoj zajednici i poboljša položaj njenih pripadnika. Pored toga, u rumunskom Parlamentu je 6. septembra 2016. godine izglasan Zakon br. 177/2016 kojim je 21. novembar ustanovljen kao Dan srpskog jezika u Rumuniji, a na osnovu zakona usvojenog 10. aprila 2019. godine, 27. januar, Dan Svetog Save, postao je u Rumuniji zvanični praznik. Oba zakona su doneta na inicijativu Saveza Srba u Rumuniji, odnosno srpskog poslanika u Parlamentu. Treba, takođe, pomenuti da je počasni predsednik Saveza Srba i poslanik u više mandata dr Slavomir Gvozdenović inicirao, u okviru manjinske poslaničke grupe, desetak zakonskih projekata koji se tiču problematike nacionalnih manjina, kao što su, na primer, Izmene i dopune Zakona o obeštećenju rumunskih građana deportovanih u Baragan među kojima je procentualno bilo najviše Srba.

Sadašnjem statusu srpske zajednice u Rumuniji pogoduje i duga tradicija dobrih bilateralnih odnosa Republike Srbije (kao i država prethodnica SFRJ, SRJ) i Rumunije između kojih kroz istoriju nije bilo direktnog oružanog sukoba, a odnosi se mogu kvalifikovati kao „model dobrosusedstva“.⁸ Srbija i Rumunija su međusobno zaključile 119 bilateralnih sporazuma, a posebnu važnost ima Sporazum o odnosima prijateljstva, dobrosusedstva i saradnje, potpisan 1996, a dorađen 2002. godine (*Nacionalne manjine u odnosu sa susedima*, 2017, p. 36). Dobri i prijateljski odnosi potvrđuju se redovnim i sadržajnim političkim dijalogom na visokom i najvišem nivou, intenzivnom saradnjom u različitim oblastima (trgovinska razmena, energetika, saobraćajna infrastruktura, prekogranična saradnja i dr.), činjenicom da Rumunija nije priznala jednostrano proglašenu nezavisnost Kosova niti je glasala za njegovo članstvo u Unesku (uzdržana) i Interpolu (glasala protiv), rumunskom podrškom procesu evrointegracije Srbije itd.

Ključni bilateralni mehanizam za rešavanje manjinskih pitanja između Srbije i Rumunije, a time i za dalje unapređenje položaja srpske zajednice u Rumuniji, jeste Međuvladina mešovita komisija za nacionalne manjine koja je formirana na osnovu prethodno zaključenog bilateralnog sporazuma o zaštiti manjina (Zakon o ratifikaciji Sporazuma između Savezne vlade Savezne Republike Jugoslavije i Vlade Rumunije o saradnji u oblasti zaštite nacionalnih manjina, 2004). Jedan od važnih preduslova za uspešnost rada Komisije, a time i za dalje unapređenje položaja srpske zajednice u Rumuniji, jeste stepen ispunjenja preporuka koje Komisija upućuje obema stranama i redovnost u njenom radu koja, prema bilateralnom sporazumu o zaštiti manjina, podrazumeva sastanke najmanje jednom godišnje, kako je predviđeno u čl. 11 navedenog sporazuma. Rad Mešovite komisije za manjine je, međutim, u velikom zastoju, a sednice se ne održavaju već više od osam godina.

6. Zaključak

Položaj Srba u Rumuniji, stepen garantovanja njihovih manjinskih prava i mesto koje oni imaju u društvu relativno su zadovoljavajući, znatno povoljniji u poređenju s većinom zemalja okruženja. U Rumuniji se značajna pažnja pridaje nacionalnim manjinama, a postojeća zakonska rešenja čine da rumunsko zakonodavstvo u ovoj oblasti dostiže visok nivo standarda u evropskim razmerama. Ono je saobraženo osnovnim postulatima ključnih međunarodnih dokumenata o poštovanju prava nacionalnih manjina, pre svega Okvirnoj konvenciji Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina i Evropskoj povelji o regionalnim i manjinskim jezicima, i odgovara njihovom duhu i slovu. Na to, između ostalog, ukazuju rešenja za predstavljanje nacionalnih manjina u rumunskom parlamentu i njihovo učešće u političkom životu, upotreba manjinskih jezika u lokalnim administrativno-teritorijalnim jedinicama, u oblasti pravosuđa, policije i dr., zapošljavanje pripadnika nacionalnih manjina u lokalnoj administraciji, školovanje na manjinskim jezicima, počev od osnovnog do univerzitetskog obrazovanja, postojanje i

⁸ Diplomatski odnosi uspostavljeni su aprila 1879. godine nakon što su na Berlinskom kongresu 13. jula 1878. obe zemlje priznate kao suverene države.

značaj institucija u čijoj su nadležnosti pitanja nacionalnih manjina itd.

Srpska zajednica u Rumuniji ostvaruje širok opseg manjinskih prava – pravo na učešće u političkom životu, parlamentarna zastupljenost, informisanje i univerzitetsko obrazovanje na srpskom jeziku i druga – i, u celini gledano, nije diskriminisana na nacionalnoj ili verskoj osnovi. Njen generalno dobar status je, pored postojećih zakonskih rešenja, rezultat sadržajne, dobro osmišljene aktivnosti Saveza Srba u Rumuniji, kao krovne organizacije srpske nacionalne manjine, a povoljan okvir svakako predstavljaju i tradicionalno dobri bilateralni odnosi između Srbije i Rumunije.

Činjenica je, međutim, da se u pojedinim oblastima, kao što su pravo na negovanje srpskog jezika i ćirilčkog pisma, pravo na osnovno i srednje obrazovanje na srpskom jeziku, uz tendenciju gašenja srpskih škola, suprotno principu pozitivne diskriminacije, pravo na službenu upotrebu srpskog jezika i slično, ne ostvaruju u potpunosti manjinska prava koja su predviđena zakonom. Njihovom većem poštovanju, koje bi vodilo daljem unapređenju položaja srpske nacionalne manjine u Rumuniji, može, pre svega, da doprinese Savez Srba u Rumuniji svojom aktivnošću, ali i veća i zapaženija uloga matice u okviru bilateralnih mehanizama za rešavanje manjinskih pitanja.

Od sadejstva ova dva činioca – aktivizma krovne organizacije srpske manjine i posvećenosti nadležnih institucija u matici problemima i zahtevima Srba u Rumuniji – zavisice i perspektiva srpske zajednice koju, međutim, treba sagledavati i kroz prizmu nepovoljne tendencije smanjenja njene brojnosti, što je ozbiljan izazov s kojim se ona dugoročno suočava, a koji može da dovede do postepene marginalizacije mesta koje srpska nacionalna manjina ima u rumunskom društvu.

Literatura

- Đurđević, N. (ur.). 2017. *Nacionalne manjine u odnosu Srbije sa susedima*. Forum za etničke odnose: Beograd.
- Naša reč*. 2019. Nedeljnik Saveza Srba u Rumuniji, 1525, 17. maj 2019. Dostupno na: <https://en.calameo.com/read/002284784686c19bf2d17>, (21.9.2019).

Pravni izvori

Savet Evrope

- CoE, ETS No. 157, 1995. Framework Convention for the Protection of National Minorities, drawn up within the Council of Europe by Ad Hoc Committee for the Protection of National Minorities (CAHMIN) under the authority of the Committee of Ministers, adopted by the Committee of Ministers of the Council of Europe on 10 November 1994 and opened for signature by the member States of the Council of Europe on 1 February 1995. Dostupno na: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/rms/090000168007cdac> (3. 9. 2019).
- CoE, ETS No. 148, 1992. The European Charter for Regional or Minority Languages

Charter, drawn up on the basis of a text put forward by the Standing Conference of Local and Regional Authorities of Europe, adopted as a convention on 25 June 1992 by the Committee of Ministers of the Council of Europe, and opened for signature in Strasbourg on 5 November 1992. It entered into force on 1 March 1998. On 28 November 2018, the Ministers' Deputies adopted changes to be made in the operation of the Charter's monitoring mechanism with a view to strengthening it. These entered into force on 1 July 2019. Dostupno na: <https://rm.coe.int/168007bf4b>, (3. 9. 2019).

CoE ACFC Opinion IV, 2017. Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities, *Fourth Opinion on Romania* - adopted on 22 June 2017, published on 16 February. 2018ACFC/OP/IV(2017)005. Dostupno na: <https://rm.coe.int/fourth-opinion-on-romania-adopted-on-22-june-2017/168078af76>, (3. 9. 2019).

Rumunija

Ustav Rumunije. 1991. Constituției României (*Monitorul Oficial al României – M. Of.*, Partea I, Nr. 233 od 21. novembra 1991. godine), potvrđen na nacionalnom referendumu 8. decembra 1991, sa izmenama izglasanim na referendumu 18–19. oktobra 2003, potvrđenim Ustavnim zakonom o izmenama Ustava Rumunije od 29. oktobra 2003. godine (Legea de revizuire a Constituției României Nr. 429/2003, *M. Of.*, Partea I, Nr. 758).

Departamentul pentru Relatii Interetnice – DRI. [Odeljenje za međuetničke odnose]. Consiliul minoritatilor nationale, Guvernul Romaniei, Departamentul pentru Relatii Interetnice, Atributii. Dostupno na: <http://www.dri.gov.ro/consiliul-minoritatilor-nationale/>, (15. 9. 2019).

Legea administrației publice locale nr. 215/2001 – modificări, (*M. Of.*, nr. 123, 20 2. 2007.), O.U.G. nr. 40/2019 (*M. Of.* nr. 446, 4. 6. 2019.). Dostupno na: <http://revista.universuljuridic.ro/legea-administratiei-publice-locale-nr-2152001-modificari-oug-nr-402019/> (10. 9. 2019).

Legea educației naționale nr. 1/2011, *M. Of.* Partea I, nr. 18, 10. 1. 2011. (sa kasnijim izmenama, zaključno sa 21. julom 2019). Prečišćen tekst dostupan na https://edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Legislatie/2019/Legea%20nr%201%20Educatiei%20Nationale%20actualizata%202019.pdf (10. 9. 2019).

Bilateralni ugovori i zakoni Republike Srbije

Zakon o ratifikaciji Sporazuma između Savezne vlade Savezne Republike Jugoslavije i Vlade Rumunije o saradnji u oblasti zaštite nacionalnih manjina, *Službeni list SCG – Međunarodni ugovori*, br. 14/2004.

Zapisnik sa Druge sednice Međuvladine mešovite komisije Republike Srbije i Rumunije za nacionalne manjine, 2011. Sednica održana 16. 11. 2011. godine. Arh. broj 9157/12 D-157/12, 24. 1. 2013. Dostupno na: <https://ljudskaprava.gov.rs/>

sites/default/files/dokument_file/1._zapisnik_sa_druge_sednice_-_rumunija.pdf i na: <http://fer.org.rs/wp-content/uploads/2018/03/Zapisnik-II-sednica-MMK-16.11.2011.pdf> (25. 9. 2019).

Zakon o dijaspori i Srbima u regionu, *Službeni glasnik RS*, br. 88/2009.

Dragomir Đ. Radenković, PhD

Former Diplomat

Serbian Foreign Policy Circle, Belgrade, Serbia

e-mail: dragomir.radenkovic@yahoo.com

STATUS AND RIGHTS OF SERBS IN ROMANIA – LEGISLATIVE SOLUTIONS AND THEIR APPLICATION

Summary

The issue of minority rights of Serbs in Romania is important for the preservation of their national identity, presenting at the same time one of the essential dimensions of bilateral relations. The paper analyzes the relationship of Romania towards national minorities in the sphere of legislation and reviews the profile and scope of basic state institutions responsible for questions concerning the status and rights of national minorities. The author points that relatively satisfactory status of the Serbian community, better than in other countries in the region, has its origin in a good legal basis and the fact that Romania significantly adheres to key international documents in this field. The paper examines the extent to which the solutions of minority legislation are applied in practice when it comes to the rights of the Serbian community and concludes that those in some areas of real life are not fully respected. This indicates the need for further improvement of the position of the Serbian minority, requiring active role of the Union of Serbs in Romania, as its umbrella organization, but also the relevant authorities of the Republic of Serbia within the framework of the existing bilateral mechanisms.

Keywords: Serbian minority, Romania, minority legislation, minority rights, national identity, Union of Serbs in Romania.

Primljeno: 8.10.2019.

Prihvaćeno: 30.6.2020.